

Res dora, & regni novitas me talia cogunt
Moliri, & late fines custode tueri.
Quis genus Æneadam, quis Trojæ nefciat urbem:
570 Virtuteque, virosque, & tanti incendia belli
Non obtusa adeo gestamus pectora Peni:
Nec tam avertis equos Tyria Sol jungit ab urbe.
Seu vos Hesperiam magnam, Saturnique arva,
Sive Erycis fines, regemque optatis Æcæfen,
575 Auxilio tutos dimittam, opibusque juvabo.
Vultis & his mecum pariter considere regnis?
Urbem, quam statuo, vestra est: subducite naves
Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
Atque utinam rex ipse Notæ compulsiu eodem
580 Affloret Æneas! Equidem per litora certos
Dimittam, & Libyæ lustrare extrema jubebo,
Si quibus egestus silvis aut urbibus errat.
His animum arrecti dicitis, & fortis Achates,
Et pater Æneas, jamdudum erumpere nubem
585 Ardebant. Prior Æneam compellat Archates:
Nate Dea, quæ nunc animo sententia surgit?
Omnia tuta vides, classem, sociosque receptos.
Unus abest, medio in fludu quem vidimus ipsi
Submersum: dicitis respondet cætera matris.
590 Vix ea fatus erat, cum circumfusa repente

Scin-

Difficilis status rerum mearum, & novitas dominationis cogunt me facere talia, & circum munire terminos cultedibus. Quis ignovet familiam Æneæ, & Trojam urbem, & virtutes, & populos, & incendia tanti belli? Nos Peni non habemus adeo crassa ingenta, nec Sol alligat equos curruum tam remotus ab urbe Carthagine. Seu vos appetitis magnam Italiam & arces Saturni; sive regionem Erycis, & regem Æcæfen: dimittam vos securo praesidio, & resciam optibus. Vultisne etiam manere mecum pariter in hoc regno? Urbem, quam statuo, vestra est: trahite in terram naves: Trojanus & Tyrus a me tractabunt sine ulla diverſitate. Atque utinam ipse rex Æneas adest, pulsus eodem vento! Sane mittam fidos homines circa litora, & mandabo ut illi pervelignent extremam Ægyptem, si forte naufragus vagatur aliquibus in silvis, aut urbibus. His sermonibus excitati, & generosus Achates, & pater Æneas, jamdudum optabant exire e nube: Prior Achates alloquitur Æneam: Fili Veneris, quod consilium iam venit tu mentem? certis donata tuta, & naves & locos recuperatos. Unus tantum deest, quem ipse conspicimus medio in fludu submersum; reliqua conveniunt cum sermone matris. tunc. Vix ea locutus erat, cum subito nebula circumfusa

N O T E.

569. Genus Æneadam.) Non nepotes Æneæ, qui nulli tum erant; sed majores, a quibus ille gens ducebat.
571. Peni.) Dicitur quasi Phœni, v. 342.
572. Nec tan avertis, &c.) Sensus est: Tyriam urbem non esse tam remotam a Solis ortu, & calore; atque adeo civis suos ingenio non esse tam obtulo. Non ultra &c. Ajunt enim Philosophi populos, qui frigidioribus in plagis nascuntur, vulgo tardiori esse indole.
573. Hesperiam magnam, &c.) Italiam v. 314. Saturnia arva.) Eam Italia partem, quæ Latium dicta est, quod in ea Saturnus latuerit; A. n. & 319.
574. Erycis fines.) Sicilia montem in parte occidentali, nunc Ital. Monte di S. Giuliano, non longe a Drepano, cui nomen inpositum Erice, ibidem sepultus. De eo, Æn. 5. 24. Æcæfen.) Ejsdem Sicilia rex, Æn. 5. 36.

577. Urbem quam statuo, vestra est, &c.) Seruus refert accuratium urbem ad præcedens verbum vultis, hoc sensu Vultis his considere regnis? vultis urbem quam statuo? vestra est. Vulgo tamen agnoscunt Grammatici mutationem casus, vultem quam statuo, pro urbis quam statuo. Aliqui, quibus accedo, solam orationis mutationem putant, pro, quam urbem statuo.

579. De Notæ, sive Austro, vento meridionali. Ecl. 2. 58.
588. Unus abest.) Orantes, de quo v. 117.
595. Purgureum.) Ad colorem potest referri, qui rubicundus ac reſens juvenibus ferre est. Sic supra v. 406. tribuitur Veneri roſea cortice. v. 10. 16. Venus aurea dicitur, forte ex aureo colore capillorum. Quamquam his nominibus existimo non tam certum colorem significari, quam generatim pulchritudinem, ut cum dixit Horat. Od. 1.

4. 1. 10.

Scindit se nubes, & in æthera purgat apertum.
Reſtitit Æneas, claraque in luce reſulſit,
Os, humerosque Deo similis: namque ipsa decorant
Cæſariem nato genitrix, lumenque juventæ
595 Purpureum, & latos oculos afflarat honores.
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariuſve lapis circumdatur auro.
Tum sic Reginam alloquitur, cunctisque repente
Improvisus ait: Coram, quem queritis, adsum
600 Troius Æneas, Libycis ereptus ab undis.
O sola infandos Trojæ miserata labores!
Quæ nos, reliquias Danaum, terræque marisque
Omnibus exhaustos jam casibus, omnium generos,
Urbe, domo socias. Grates perſolvere dignas
605 Non opis est nostræ, Dido: nec quicquid ubique est
Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem.
Dii dicit (si qua pius respiciant numina, si quid
Uſquam juſtitia est & mens tibi conſcia reſti,)
Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
610 Sæcula? qui tanti talem generare parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Lustrabant convexa, polus dum sidera pascet:
Semper honos, nomenque tuum, laudeſque manebunt:
Quæ me cumque vocant terræ. Sic fatus, amicum

615 Illo-

rumpit se, & solvitur in vacuum ætherem. Vifus est status Æneas & emicuit clario splendore, similis Deo secundum vultum & hominum. Ipsa enim mater aspiraverat filio decorant in comâ, & egregiam lucem juvenutis, & bilarem pulchritudinem oculis. Qualem pulchritudinem ars adicit ebori: aut quando argentum, vel marmor Parium cingitur vitulo auro. Tunc sic alloquitur Reginam, & statim omnibus inexpectatus inquit: Adsum præſens ego, quem queritis, Trojanus Æneas, servatus a ſuſtibus Africæ. O qua sola miserta es infandiarum calamitatum Troiæ! Quæ nos excipit urbe & domo, nos qui sumus reliquæ Græcorum, fracti jam omnibus infortunis terræ & maris, indigentes omnium rerum. Non est nostræ facultatis tibi referre gratias debitas, o Dido, nec quodcumque usquam est nationi Trojanæ, quæ dissipata est toto mundo, tibi reddere possit præmia merita; sed soli Diis, si aliqui Diis respiciunt pius, si est illo in loco aliquid juſtitie; sed & tua mens conſcia tibi æquitati. Quæ tam fortunata tempora te protulerunt: qui tanti parentes talem produxerunt? Quamdiu amnes currunt in mare, quamdiu umbrae arborum circumstant cacumina montium, quamdiu calamus dicit æſyæ: semper gloria, & nomen tuum, & laudes durabunt: quæcumque regio trahat me ad ſe. Sic locutus, appr-

N O T E.

4. 1. 10. Purpureus ales oloribus. Pilo Albin. Brachia purpurea candidiora nive. Homer. Od. 6. 231. Καρὰ κραιπίδων ἄρδων αὐτοῖς κόμας ἠγασθῆνοσσι ἴσθι ἴσθι. Cum enim inter colores pulcherrima lit purpura, inter metalla aurum, inter flores roſa, & veterum æſtimatione hyacinthus: ideo hæc nomina ad exprimendam quamlibet pulchritudinem tranſulerunt. Expresſus est hic locus, cum ſequenti comparatione, ex Homer. Od. 1. 6. 229. ubi Minerva formam addit Ulyſſi, ut Nauficaæ placeat.
596. Manus addunt, &c.) Manus, pro arte & labore hic ſumuntur; ut supra v. 459. Artificumque manus inter se.
597. Pariuſve lapis.) Marmor candidum e Paro inſula, in mari Egæo.
602. Reliquias Danaum.) Supra v. 34.
607. Si qua pius, &c.) Modicus ait tria hic promitti virtutis præmia: primum a Diis, si

qua pius respiciant numina: secundum ab hominibus, si quid usquam juſtitie est; tertium ab Od. 6. 231. Καρὰ κραιπίδων ἄρδων αὐτοῖς κόμας ἠγασθῆνοσσι ἴσθι ἴσθι. Cum enim inter colores pulcherrima lit purpura, inter metalla aurum, inter flores roſa, & veterum æſtimatione hyacinthus: ideo hæc nomina ad exprimendam quamlibet pulchritudinem tranſulerunt. Expresſus est hic locus, cum ſequenti comparatione, ex Homer. Od. 1. 6. 229. ubi Minerva formam addit Ulyſſi, ut Nauficaæ placeat.

612. Lustrabant convexa, &c.) Convexa montium accipio pro cacuminibus, quæ rotunda & convexa ſunt, lustrabant pro circumstantibus; quemadmodum Hercules Æ. 8. 231. Terroſum ſervidus ira Lustrat Æſtineti montem, id est circuit. Lustrare autem proprie ſignificat expiare a luo; per tranſlationem, circuire, quia expiationes agrorum & urbium per circumſpectionem fiunt; unde de ſacrificio ambarvalis Virgil. Ecl. 5. 75. Et cum lustrabimus agros. Umbrae porro ad motum Solis moventur, & in orbem circumſtulantur.) E veterum opinio-

E c 2 ne,

- 655 Pergama cum peteret, inconcessosque Hymenaeos,
Extulerat, matris Leda mirabile donum.
Præterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim
Maxima natarum Priami, colloque monile
Baccatum, & duplicem gemmis auroque coronam.
660 Hæc celerans, iter ad naves tendebat Achates.
At Cytheræ novas artes, nova pectore versat
Consilia: ut faciem mutatus & ora Cupido
Pro dulci Ascancio veniat, donisque furentem
Incendat Reginam, atque ossibus implicet ignem.
665 Quippe domum timet ambigam, Tyriosque bilingues:
Urit atrox Juno, & sub noctem cura recurfat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:
Nate, meæ vires, mea magna potentia; solus,
Nate, Patris summi qui tela Typhoea temnis:
670 Ad te confugio, & supplex tua numina posco.
Fratr ut Aeneas pelago tuus omnia circum
Litora jactetur, odiis Junonis iniquæ,
Nota tibi: & nostro doluisti saepe dolere.
Hunc Phœnissa tenet Dido, blandisque moratur
675 Vocibus: & vereor, quo se Junonia vertant
Hospitia; haud tanto cessabit caridine retum.
Quocirca capere ante dolis &ingere flamma
Reginam meditor: ne quo se numine mutet;

Sed

exportaverat, cum iret Trojam ad vestitum conjugium, dona miranda Lede matris ejus. Præterea sceptrum, quod Ilione primogenita filiarum Priami tulerat quondam, & monile ex unio- nibus ad ornatum colli, & coronam duplici ordine auri & gemmarum. Propterea ista afferre Achates: dirigebat iter ad naves. At Venus voluit animo novos dolos, nova consilia: nempe ut Cupido, mutata forma & vultu, veniat pro dulci Ascancio, & inflammet numeribus amantem Reginam, ac unisecat ignem ossibus ejus. Nam metuit domum dubiam, & Tyrios fallaces; anxit eam aspera Juno, & hæc sollicitudines per noctem redeunt. Igitur alloquitur alatum Amorem his verbis: Fili, qui es meum robur, & magna mea vis: Fili, qui solus desti- cis fulmina supremi Jovis, quibus vicit Typhœum; confugio ad te, & supplex implo ro tuam potestatem. Notum tibi est, quomodo frater tuus Aeneas aggreitur mari circa omnia litora, & cetera Junonis nobis inoffensa: & saepe condoluisti mihi dolent. Hunc Tyria Dido detinet, & retardat dulcibus sermionibus: & dubito quem habitura sint exitum hæc hospitia, quibus præcæsit Juno: non quiescit in hoc flexu tam commodo retum. Quapropter meditor prius occupare Reginam fraude, & ambire igne: ne mutet se ad ullius Dei nutum; sed

N O T Æ.

Sunt qui scribunt Typhœia; nec admodum referre debuit enim dicit Typhœia, a Græco τὸν ὄντα: perinde autem potuit ex diphthongo ei vel abjici τ, ut fieret Typhœa, vel abjici e, ut fieret Typhœia.

659. *Duplicem.* Quia duplex erat in ea ordo, live facia; altera aurea, altera gemmea.

661. *Cytheræ.* Venus, v. 160. *Cupido.* Amoris Deus, duplex a quibusdam fingitur; honestus, Jove ac Venere procreatus; turpis, Nocte atque Erebo. Alii non Jovem, sed Mercurium honesto patrem assignant.

665. *Bilingues.* Vel alludit ad duplicem linguam, qua utebantur, Phœniciam & Libycam, vel perhinciam notat genti familiarum, proverbio enim fuit. *Pœnissa fides.*

669. *Typhœa.* Fulmina, quibus Gigantes vici, imprimique Typhœum, de quo G. I. 279.

- Sed magno Aeneas mecum teneatur amore.
680 Qua facere id possis, nostram nunc accipe mentem.
Regius, accitu cari genitoris, ad urbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
Dona ferens pelago & flammis resstantia Trojæ,
Hunc ego sopitum somno, super alta Cythera,
685 Aut super Idalium, sacrata sede recondam;
Ne qua scire dolos, mediutve occurrere possit.
Tu faciem illius, noctem non amplius unam,
Falle dolo, & notos pueri puer indue vultus:
Ut, cum te gremio accipiet latissima Dido,
690 Regales inter mensas laticemque Lyæum,
Cum dabit amplexus, atque oscula dulcia figet,
Occultum inspires ignem, fallasque veneno.
Paret Amor dictis caræ genitricis, & alas
Exiit, & gressu gaudens incedit Iuli.
695 At Venus Ascancio placidam per membra quietem
Irrigat: & totum gremio Dea tollit in altos
Idaliæ lucos, ubi mollis amaracus illum
Floribus & dulci aspirans complectitur umbra.
Janque ibat dicto parens, & dona Cupido
700 Regia portabat Tyriis, duce lærus Achate.
Cum venit, ausis jam se Regina superbis
Aurea composuit sponda, mediamque locavit.
Jam pater Aeneas & jam Trojana juvenat

Con-

sed ut mecum prosequatur Aeneas amore. Quomodo possit id exequi, audi jam consilium meum. Regius juvenis, quem maxime curo, parat te, vocatu dilecti patris, ad eundem in urbem Carthaginem, portans munera, que superjuncti et naufragio, & incendio Trojæ. Ego super alta Cythera illum sopitum somno occubato, vel super Idalium nemus, sacro in loco: ne possit aliquo modo cognoscere fraudes meas, & medius intervenire. Tu simul per fraudem formam illius, & puer assume notam faciem pueri, non plus quam una nocte: ut cum Dido læta excipiet te sine, inter epulas regis & liquorum Bacchiæum, cum amplectetur te, & præbet tibi suavia oscula, infusus ei secretam flammam, & decipias eam veneno amoris. Amor obtemperat mandatis dilectæ matris, & deponit alas, & cando imitatur insectum Ascantii. Venus autem insundit Ascancio dulcem somnum in membra: Dea auferit eum, & compositum in suo sinu, in altis Idaliæ lucos, ubi amaracus succisierit hinc illam floribus, & grata umbra: Et jam dicto Cupido obducit puppim Aeneas, & portabat Carthaginiensibus regia munera, gaudens duce Achate. Quando venit, tum Regina discumbit in aurea sponda, & magnificè tapetibus, & media sedet. Tum pater Aeneas, & tum juvenes Trojani

N O T Æ.

690. *Lyæum.* Bacchum: Bacchus enim Lyæus dictus est, a λῶν ὄστρον, quod curis animo solvar ac liberet. De Iulo, live Ascancio, v. 271. De Venere, v. 260.

697. *Amaracus.* Herba coronaria, suavissimi odoris, hirculos emittens perputillus, candidos, majorena.

701. *Ausis.* Velis pretiosissime tapetibus: vel suspensus super lectum, vel in lecto subtrudis.

702. *Aurea sponda.* Sponda pars lecti exterior est; sæpe pro toto lecto sumitur, a σπονδῆς sedus: unde & sponsis nomen est. *Aurea.* Diffyllaba voce; quomodo A. n. 7. 190. *Aurea percussum virga.*

Mediamque locavit.) Usus ad mensam duplex fuit, vel sedendi in sella, vel in lecto discumbendi. Sed endi usus antiquior & severior:

- 745 Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Solisque labores:
Unde hominum genus, & pecudes: unde imber, & ignis:
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones:
750 Quid tantum Oceano properet se tingere Soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Ingeminant plausum Tyrii, Troesque sequuntur.
Nec non & vario noctem sermone trahebat.
Infelix Dido, longumque bibebat amorem;
755 Multa super Priamo rogatans, super Heclore multa:
Nunc, quibus Aurora venisset filius armis:
Nunc, quales Diomedis equi: nunc, quantus Achilles,
Immo age, & a prima, dic, hospes, origine nobis
Insidias, inquit, Danaum, casusque tuorum,
760 Erroresque tuos: nam te jam septima portat
Omnibus errantem terris & fluctibus ætas.

ludit cithara, ea quæ maximus Atlas docuit. Cantit ille errores Lunæ, & defectus Solis: unde oriatur genus hominum, & pecudes; unde pluvia & fulmina: canit Arcturum, & Hyadas imbriferas, & duos Triones; cur Sol hyemalis ita properet se lavare aquis Oceani, vel quæ mora retardet lentas noctes ætatis. Carthaginienses dant plausum, & Trojani eos imitantur. Mijera etiam Dido traducebat noctem variis, cum Æneæ colloquit, & sensim hauriebat amorem: querens multa de Priamo, multa de Heclore: modo, quibus armis instructus filius Aurora venisset Trojam: modo quales essent equi Diomedis: modo, quantus esset Achilles, & septima portat, o hospes, inquit, & narra nobis dotos Græcorum a prima origine, ruinamque civium tuorum, & tuos errores: nam ætas jam septima te circumfert errantem omnibus terris & maribus.

NOTÆ.

745. Atlas.) Bene Pœnus ea narrat, quæ docuit Atlas Afer, rex Mauritaniz, qui cum esse astrologia peritissimus, cælum humeris sustinuisse dicitur; & in montem cognominem movit, objectu Gorgonei capitis, a Perseo juvenis filio, quem excipere hospitio noluerat.

748. Arcturum, &c.) Stellam procellosam, in signo Bootæ, prope caudam uriz majoris; unde nomen habet ab *arctos* uris, & *arctica* cauda, G. l. 68. Hyadas.) stellæ septem in fronte tauri, quibus nomen est ab *hyas* pluvius, G. l. 138. Geminos Triones.) Uras duas, signa Borealia, quæ a rusticis plausum majus, ac plausum minus, olim dicta sunt: quia in majore septem stellæ ita dispositæ sunt, ut boves aratro subligatos retrahant: boves autem triones antiquis dicti sunt: quod arando, vel terram terant, juxta Varronem, quasi triones: vel strias in terra excavant, juxta Scaligerum, quasi striones. In minore

vero stellæ item aliquot, licet multo minore, eundem fere situm imitantur.

749. Se tingere Soles.) Ex vulgi mente, cui sidera in Oceanum decumbere & lavari dicebantur. Sensus est; cur dies hyberni tam sint breves; & quæ mora se obstet noctibus ætatis, ut sero ac lente veniat: versus ille huc translatus est G. l. 481. 482. Soles, dies, vel Sol ipse.

754. Priamo, &c.) Trojano Rege, de quo passim lib. 2. De Heclore filio suo, & Achille, supra v. 103. De Aurora filio Memnone, v. 493. De Diomede, Tydei filio, v. 101. De equis, quos Rhelo Diomedes abduxit, v. 476.

760. Septima ætas.) Hinc probat Segrelius ætate Æneam ad Africæ litus appulsum esse. Nec refert quod lib. 5. v. 626. sub ipsum sequentis veris initium, dicat etiam Beroc: Septima post Troje excidium jam vestitur ætas. Illic enim addit *venitur*, id est, translata est, & in altam ætatem vertitur & descedit, nempe in octavam.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER II.

ARGUMENTUM.

NARRAT Didoni Æneas Trojani excidii seriem; ea est ejusmodi. Græci decenniali bello pene fracti, dolo capere urbem constitunt: fugam simulant; circa Tenedum insulam latent; equum relinquunt in castris, factum intus militibus. Quo per fraudem Siontis, cui fidem mori Laocoontis faciebat, in urbem indudo, noctu reserato ejus utero Græci erumpunt: admissoque exercitu, Trojam ferro & igne populantur. Admonerunt in somnis Æneas ab Heclore, ut fuga sibi consulat. Æneas mortem fugæ præferens, coacta manu, Græcos aliquot cædit; sumptisque eorum armis, suorum telis fere obruitur. At vastata regia, Priamo Pyrrhi manu interfecto, Æneas domum reveritur, Ancebise patri sacra Penatesque committit, suis cum impositi humeri, & cum Ascanto filio, Creusaque uxore, fugam arripit. Mox amissa inter eundem Creusa, iter ad eam querendam relegit: occurrit mortuæ uxoris umbra, monesque se a Cybele in Phrygia destineri. Rediit ille in montem Idam, & cum sociis mari fugam parat.

Conticuere omnes, intentique ora tenebant.

Inde toro pater Æneas sic orfus ab alto:
Infandum, regina, jubes renovare dolorem:
Trojanas ut opes & lamentabile regnum
5 Eruerint Danaï, quæque ipse miseram vidi,
Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumve, aut dari miles Ulyssiei

INTERPRETATIO.

Omnes siluerunt, & attentè comprimebant vocem. Tum pater Æneas sic incepti e superiorum parte lecti: jubes me, o Regina, renovare dolorem infandum, narrando quomodo Græci everterint potentiam Trojanam, & regnum deplorandum: & quæcumque vidi ipse digna miseratione, & quibus magna ex parte interfui. Quis Myrmidonum, aut Dolopum, aut quis miles duri Ulyssii hæc commemorando

NOTÆ.

2. Ab alto.) Quia Æneas sedebat in altiore, id est, dextera parte lecti, Ascantius regem, cum regnum videret peste vastatum, precibus a love imperavit, ut formicæ, quas ingenti numero reptantes videbat, novos in incolas mutarentur. Aliqui sic fabulam explicant, ut putent Æneam insulam frequentiore ab ipso redditam, inter Peloponnesum & Atticam: sic dicti a *formica*: quod, ut ait Strabo, Velleus initio historiz, *Thestalam* prius vocem propter soli fertilitatem, formicarum in catam esse Myrmidonum creditam, ac non nisi post Trojanam tempora *Thestalam*. Igitur fuerent, iremque laterum coctorum penuria in fossis habitarent. Fabulæ tamen ex eo potius *Thestali*.

5. Danaï.) Græci, Æn. 1. 24.

7. Myrmidonum, &c.) Milites Achilles fuerunt, ex Ægina insula sinus Saronici, deductis ex Thestalia coloniis; tellure enim a *formica*: quod, ut ait Strabo, Velleus initio historiz, *Thestalam* prius vocem propter soli fertilitatem, formicarum in catam esse Myrmidonum creditam, ac non nisi post Trojanam tempora *Thestalam*. Igitur fuerent, iremque laterum coctorum penuria in fossis habitarent. Fabulæ tamen ex eo potius *Thestali*.